

“O‘ZBEK TILSHUNOSLIGI VA ADABIYOTSHUNOSLIGI TARAQQIYOTI, XALQARO HAMKORLIK MASALALARI”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

TÜRKİYE’DE ALİ ŞİR NEVÂÎ HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Doç. Dr. Erdal Aydoğmuş

*Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü*

Öğretim Üyesi,

E-mail: erdal.aydogmus@manas.edu.kg,

ORCID:0000-0002-7642-7807

Bişkek/KIRGIZİSTAN

Özet. Bu çalışmada Türkiye’de Ali Şîr Nevâî ve eserleri hakkında yapılan çalışmalar verilecektir. Yapılan çalışmalar kitap, makale ve lisansüstü tezlerden oluşmaktadır. Ali Şîr Nevâî ve eserleriyle ilgili kaleme alınan, kitap, makale ve lisansüstü tezler yazıldığı yıllara göre sıranacaktır.

Алишер Навои о сочинениях в Турции

Резюме. Это исследование будет в Турции Али Шир Неведе и проделанной работе по их работе. Учеба состоит из статей и дипломных работ Яп. Али эр Невы и его / ее статьи и дипломные работы будут приведены в порядке в соответствии с годами написания.

Giriş

Çağatay Dili ve Edebiyatının en önemli ismi olan Ali Şîr Nevâî 1441 yılında Herat’ta dünyaya gözlerini açmış ve yine aynı şehirde 1501 yılında hayata gözlerini yummuştur.

Ali Şîr Nevâî’nin atalarının Timur’un sarayında görev yapan önemli kişiler olduğundan Ali Şîr Nevâî ile şehzade Hüseyin Baykara arasında yakın bir dostluğun olduğu bilinmektedir.

Nevâî’nin ataları Timur ve Timuroğulları’nın saraylarında görev yapmış asilzadelerdir. Nevâî de bu nedenle sarayda doğmuş ve Timurlu şehzadelerinden Hüseyin Baykara’nın en yakın arkadaşı olmuştur. Hüseyin Baykara ile dostluğu ömür boyu devam etmiştir. Bu dostluğa aşırı değer veren Hüseyin Baykara kardeşi Derviş Ali Beg ile Hüseyin Baykara’yı süt kardeş sayarak onlara “kökeltaş” demiştir (Bulut, 2017: 24).

60 yıllık hayatı boyunca sürekli çalışarak kendisini geliştirmek ve daha iyi, daha güzel şiirler yazmak için uğraşan şair, başarıya ulaşmış ve adını tarihe altın harflerle yazdırtmıştır.

Adını tarihe altın harflerle yazdıran Ali Şîr Nevâî, tarih, mesnevi, tezkire, dil, musiki ve aruz olmak üzere bu tür konularda toplam 29 adet eser yazmıştır (Bulut, 2017: 27). Farklı tür ve konularda eserler vermesi alanında üstün bir şahsiyet olduğunun göstergesidir.

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

Nevâî, eserlerinde belli bir ideali savunmuştur. Nevîiyi'nin ideali Türk Dilini Farsça'nın etkisinden kurtarmak ve Türkçe'yi layık olduğu yere getirmektir (Adıgüzel, 2002:111).

Türkiye’de Ali Şîr Nevâî hakkında yapılan çalışmalar aşağıda verilmiştir. Yapılan çalışmaların (kitap, makale, tez) bibliyografyası yayın yılına göre sıralanmıştır.

1. Ali Şîr Nevâî ve Eserleri Hakkında Yazılan Kitaplar:

Ali Şîr Nevâî hakkında yazılan kitaplar arasında Şaban DOĞAN ve Vahit TÜRK’ün birlikte hazırlamış oldukları *Ali Şîr Nevâî Hayretü’l- Ebrâr* adlı eserleri bulunmaktadır. 2018 yılında Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü tarafından basılan eser toplam 328 sayfadır. (ISBN 9789754561289)

Vahit TÜRK tarafından yazılan *Ali Şîr Nevâî Mahbûbu’l Kulûb* adlı eser 2016 yılında, Ötüken Yayınları tarafından basılmıştır. Toplam 176 sayfadır. (ISBN 9786051553153)

Başka bir çalışma Gönül ALPAY TEKİN’e ait *Ali Şîr Nevâî - Ferhâd ü Şîrîn (İnceleme - Metin)* adlı eser 1994 yılında Türk Tarih Kurumu Yayınları (ISBN 10520711) tarafından okuyuculara sunulmuştur.

Hilal KALKANDEREN tarafından yazılan *Ali Şîr Nevâî ve Farsça Gazelleri* adlı eser 2018 yılında basılmış toplam 530 sayfadır. (ISBN 6059503242)

Hamza ZÜLFİKAR ve Kemal ERASLAN’ın birlikte yazmış oldukları *Ali Şîr Nevâî Fevâyidü’l- Kiber*, adlı eser Türk Dil Kurumu Yayınları tarafından 2000 yılında basılmıştır. 743 sayfadan oluşmaktadır. (ISBN 2880000054320)

Ali Şîr Nevâî Nasâyimü’l- Mahabbe Min Şemâyimi’l Fütüvve adlı eser Kemal ERASLAN tarafından hazırlanmıştır.1996 yılında Türk Dil Kurumu Yayınları arasında çıkan kitap, 547 sayfadır. (ISBN 2880000014232)

Ali Şîr Nevâî Nevâdirü’s- Şebâb adlı kitap 2016 yılında Türk Dil Kurumu Yayınları tarafından basılmış olup toplam 706 sayfadır. Metin KARAÖRS’e aittir. (ISBN 9789751619037)

Yine Türk Dil Kurumu tarafından basılan, Kaya TÜRKAY’ın kitabı olan *Ali Şîr Nevâî Bedayi’u’l- Vasaç* 2000 yılında basılmış ve 576 sayfadır. (ISBN 2880000013204)

Günay KUT’un *Ali Şîr Nevâî Garâ’ibü’s- Şıgar* adlı eseri Türk Dil Kurumu Yayınları arasında çıkmış olup 573 sayfadır. (ISBN 9789751616173)

Mustafa CANPOLAT’ın kaleme aldığı *Ali Şîr Nevâî Lisânüt- Taysr* adlı çalışma 2017 yılında Türk Dil Kurumu Yayınları aracılığıyla piyasaya sunulmuştur. Toplam 208 sayfadır. (ISBN 2880000013174)

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

Ali Şîr Nevâî Hayretü'l- Ebrâr adlı kitap Muhammed SABİR tarafından hazırlanmış olup 2016 yılında Kesit Yayınları tarafından basılmıştır. 504 sayfadan oluşmaktadır. (ISBN 9786059408042)

Ali Şîr Nevâî Hayatı ve Eserleri 1962 yılında Cemiyet Yayınları tarafından basılmış komisyon tarafından yazılmıştır. Toplam 64 sayfadır.

Doğunun Yıldızı Ali Şîr Nevâî adlı eser Ali Şîr Nevâî hakkında yazılan tarihi romandır. Boğaziçi Yayınları tarafından 2013 yılında basılan eser 319 sayfadır. Tarihi romanı kaleme alan Ayhan GÜLDAŞ'tır. (ISBN 9789754513134)

Ali Şîr Nevâî Leyli vü Mevnün adlı kitap Ülkü ÇELİK ŞAVK tarafından kaleme alınmıştır. Türk Dil Kurumu Yayınları aracılığıyla 2011 yılında basılmıştır. 384 sayfadır. (ISBN 9789751608154)

2. Ali Şîr Nevâî ve Eserleri Hakkında Yazılan Makaleler:

Ali Şîr Nevâî ve eserleri hakkında Türkiye’de yazılan bilimsel makaleler aşağıda verilmiştir.

- 2.1. Hüseyin Namık, ORKUN, *Ali Şîr Nevayî*, Çınaraltı, C. 2, Sayı: 47, s. 11, 1942.
- 2.2. Ali Avni, ÖKKEŞ, *Ali-Şîr Nevai*, Yeni Adam, C. 14, Sayı: 528, s. 3, 11, 1945.
- 2.3. İbrahim, ŞEHİDOĞLU, *Ali Şîr Nevai*, Ülkü Dergisi, C. 3, Sayı: 28, s. 15. , 1949.
- 2.4. Enver, AYCAN *Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle: Nevâî'nin Ferhad ve Şirin Mesnevisine Dair*, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı: 17, s. 273-277, 1953
- 2.5. Ahmet, ATEŞ *Ali Şîr Nevâî'nin Arapça Sözlüğü Hakkında*, Belleten, s. 183-188, 1957.
- 2.6. Agah Sırrı, LEVEND, *Nevâî'nin Eserleri*, Belleten, S. 189-193, 1957.
- 2.7. Sedit, YÜKSEL, *Ali Şîr Nevâyî*, Türk Yurdu Dergisi, yıl 50, C. 2, Sayı: 10 (292), s. 31-32, 1961.
- 2.8. Abdülkadir, İNAN, *Ali Şîr Nevâî ve Folklor*, Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, C. 9, Sayı: 182, s. 3510-3511. 1964.
- 2.9. Agop, DİLAÇAR, *Nevâî'nin Dil Anlayışı*, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı: 173,s. 301-303. 1966.
- 2.10.Hikmet, DİZDAROĞLU, *Nevâî'de Dil Bilinci*, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı: 173, s. 292-295, 1966.
- 2.11.Tarık Cemal, KUTLU, *Ali Şîr Nevai ve Çağatayca*, Bilgi Dergisi, C. 23, Sayı: 273, s. 13-18, 1970.
- 2.12.Metin, KARAÖRS, *Ali Şîr Nevâyî*, Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, C. 6, s. 255-270, 1991.
- 2.13.Vahit, TÜRK, *Ali Şîr Nevâyî*, Türk Yurdu Dergisi, C. 11, Sayı: 49 (395), s. 61-63, 1991.

“O‘ZBEK TILSHUNOSLIGI VA ADABIYOTSHUNOSLIGI TARAQQIYOTI, XALQARO HAMKORLIK MASALALARI”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

- 2.14. Mahir, ÜNLÜ, *Ali Şir Nevâyî*, Türk Dili Dergisi, Sayı: 4/22, s. 40, 1991.
- 2.15. Güzin, TURAL, *Ali Şir Nevayî'yi Yetiştiren Çevre ve Dönem*, Türk Kültürü Dergisi, C. 31, Sayı: 360, s. 232-235, 1993.
- 2.16. Ayhan, ÇELİKBAY, *Türkiyeli Âlimlerin Araştırmaları Işığında Alî-Şîr Nevâyî*, Ankara Üniversitesi Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi, Sayı: 13, s. 48-50, 1997.
- 2.17. Muhittin, GÜMÜŞ, *Ali Şir Nevaî ve Gerçek Aşk Destanı*, Ankara Üniversitesi TÖMER Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi, Sayı: 13, s. 30-34, 1997.
- 2.18. Ali, AKAR, *Ölümünün 500. Yılında: Ali Şîr Nevâî*, Türk Edebiyatı, Sayı: 338, s. 62-64, 2001
- 2.19. Yusuf, ALTINIŞIK *Bir Dile Adını Veren Şâir: Nevâyî*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C: 4, Sayı: 1, s. 263-274. 2001.
- 2.20. Sedat, ADIGÜZEL *Ali Şir Nevayî, Yaşamı, Edebi Kişiliği ve Eserleri*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 19, s. 109-115, 2002.
- 2.21. Fikret, TÜRKMEN, *Halk Edebiyatında Ali Şir Nevayî ile İlgili Yaratmalar*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 4, Sayı: 1, s. 23-33, 2002.
- 2.22. Ahmet, KARTAL, *Alî Şîr Nevâî'nin Farsça Şiirleri*, Bilig, Sayı: 26, S. 147-180, Yaz 2003.
- 2.22. Ayşehan Deniz, ABİK, *Nevâyî'nin Eserlerindeki Deyimlerin Farsça ile Karşılaştırılması*, Belleten, S. 1-10. 2003.
- 2.23. Selma, ERGİN, *Ali Şir Nevâyî'ye Bağlı Olarak Anlatılan Fıkralar*, Milli Folklor Dergisi, C. 8, Sayı: 64, s. 44-51. 2004.
- 2.24. Yusuf, ÇETİNDAG, *Osmanlı Edebiyatı ve Nevâî*, Baykara Dil-Kültür ve Edebiyat Dergisi, C. 1, Sayı: 2, s. 14-16, 2006.
- 2.25. Önal, KAYA, *Alî Şîr Nevâî'nin Divanları*, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, C. 4, Sayı: 1, S. 46-56, 2007.
- 2.26. Talip, YILDIRIM, *Ali Şir Nevâyî'nin Eserlerinde Yakın Dostu Hüseyin Baykara*, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, C.3, Sayı: 3, s. 100-107, 2006.
- 2.27. Aynur, ÖZ ÖZCAN, *Çağdaş Özbek Edebiyatında Ali Şir Nevayî*, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, C.4, Sayı: 3, s. 141-155, 2007.
- 2.28. Hanife, GEZER, “*Mecâlisün Nefâyis'in İki Nüshasının Söz Varlığı Açısından Karşılaştırılması Üzerine*”, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, Sayı: 1/1, s. 99- 112, 2012.
- 2.29. Ahmet, KARTAL, “*Alî Şîr Nevâî'de İrfan*”, Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması, S. 317- 323, 26-28 Mayıs 2014.

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

2.30. Ozan GÖKDEMİR, *Ali Şîr Nevâyî'nin “Bedâyi‘u'l- Vasat Adlı Divanındaki İkilemeler*, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 17, S. 500- 513, 2017.

3. Ali Şîr Nevâî ve Eserleri Hakkında Yazılan Doktora Tezleri:

Ali Şîr Nevâî ve eserleri hakkında Türkiye'deki üniversitelerde doktora tezleri yaptırılmıştır. Yapılan doktora tezlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

- 3.1.** Muhammed, SABİR, *Ali Şîr Nevâî'nin İlk Mesnevisi Hayretü'l-Ebrar Hakkında Araştırmalar: Edisyon Kritik-İmlâ-Dil Hususiyetleri ve Lügatçe*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1961.
- 3.2** Günay, KUT, *Ali Şîr Nevâyî'nin Birinci Divanı: Garâibü's-Sıgar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1965.
- 3.3.** Gönül, ALPAY TEKİN, *Ali Şîr Nevâyî Ferhad ü Şirin*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1967.
- 3.4.** Kaya, TÜRKAY, *Ali Şîr Nevâyî Bedâyi‘u'l-Vasat (İnceleme-Metin-Dizin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988.
- 3.5.** Önal, KAYA, *Ali Şîr Nevâyî Fevayidü'l-Kiber (İnceleme-Metin-Dizin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1989.
- 3.6.** Vahit, TÜRK, *Nevâ'i Mecalisü'n-Nefa'is Metin-İnceleme (2 Cilt)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 1990.
- 3.7.** Ayşehan Deniz, ABİK, *Ali Şîr Nevâyî'nin Risaleleri Tarih-i Enbiya ve Hükema, Tarih-i Müluk-i Acem, Münşeat: Metin Gramatikal İndeks-Sözlük (2 Cilt)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1993.
- 3.8.** Ülkü, ÇELİK ŞAVK, *Ali Şîr Nevâyî: Leyli vü Mecnun (Gramer-Metin-Dizin)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1993.
- 3.9.** Nursel, ÖZDARENDELİ, *Ali Şîr Nevâyî İlk Divan İnceleme-Metin-Dizin*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2001.
- 3.10.** Yusuf, ALTINIŞIK, *Ali Şîr Nevâyî'de Tasavvuf*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2002.
- 3.11.** Yusuf, ÇETİNDAG, *Ali Şîr Nevâyî'nin Batı Türkçesi Divan Edebiyatına Tesiri (XVI. Yüzyıl Sonuna Kadar)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002.
- 3.12.** Selma, ERGİN, *Ali Şîr Nevâyî Etrafında Teşekkül Etmiş Özbek ve Türkmen Rivayetleri*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2003.
- 3.13.** Hilal, KALKANDELEN, *Ali Şîr Nevâyî ve Farsça Divanının İçerik Açısından İncelenmesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2004.

Sonuç

“O‘ZBEK TILSHUNOSLIGI VA ADABIYOTSHUNOSLIGI TARAQQIYOTI, XALQARO HAMKORLIK MASALALARI”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

Dünyanın birçok yerinde Ali Şîr Nevâî hakkında çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Ali Şîr Nevâî hakkında çalışmaların yapıldığı ülkelerden biri de Türkiye’dir. Türkiye’de Ali Şîr Nevâî hakkında yapılan çalışmalara geçmişten günümüze devam edilmektedir.

Yukarıdaki verilen çalışmalar Türkiye’de Ali Şîr Nevâî’yle ilgili yapılan çalışmaların tamamı değildir. Bu çalışmada toplam 14 kitap, 30 bilimsel makale ve 13 tane doktora tezine ulaşılmıştır. Daha fazla çalışmanın yapıldığı muhakkaktır.

Önemli şahsiyet Ali Şîr Nevâî hakkında Türkiye’de yapılan çalışmalar hakkında yurt dışında konuyla ilgilenenlerin bilgi sahibi olmaları için bu çalışmanın faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça:

1. Adıgüzel, S. (2002), Ali Şîr Nevayî, Yaşamı, Edebi Kişiliği ve Eserleri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:19, s. 109-115.
2. Bulut, S. (2017). Asya Coğrafyası'nın Büyük Edibi Ali Şîr Nevâî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türk Dili'ne Katkıları. *Asya Studies- Academic Social Studies, Akademik Sosyal Araştırmalar*, 1, Autumn, s. 23-41.

İnternet kaynakları:

1. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>